

๑๒๐

สถิติธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๘

ตอนที่ ๓

ว่าด้วยประเพณีของชนชาวมณฑลอิสาน

สมเด็จพระเจ้าพญาเชอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

โปรดให้พิมพ์ในารพระศพ

พระเจ้าพญาเชอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี

ทรงศกตมาห

ฉนวนที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๘

16/07/2564

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สารบัญ

การทำบุญบั้งไฟของชาวพนมเมือง	หน้า ๑
เตรียมการบั้งไฟ	๑
เซ่งบั้งไฟ	๒
จุดบั้งไฟ	๔
การพิธีศตพระ (สร้างน้ำพระ)	๕
เครื่องทรงของพระทศก	๕
เครื่องประกอบการศต	๕
วิธศตสงฆ์	๖
การเอาบุญพระเวศ	๗
จัดการเทศน์มหาชาติ	๗
เริ่มการมีเทศน์มหาชาติ	๗
การทำบุญข้าวสากของชาวพนมเมือง	๑๑
ว่าด้วยการนำขัตฤกษ์ตามประเพณีนิยม	๑๒
การปลุกเรือนของชาวพนมเมือง	๑๓
การหาเสา	๑๓
การยกเรือน	๑๓
การฝังเรือน	๑๔
การชนเรือน DC	๑๕
คำถามคำตอบในการชนเรือน	๑๖

๑๑๕	พธิชนเรือน	หน้า	๑๗
๑๑๖	พธิปัทมอน	”	๑๘
	ว่าด้วยการแต่งงานของชาวพนเมือง	”	๑๕
	สินสอด	”	๑๘
๑๑๗	พธิชนหมาก	”	๑๙
๑๑๘	พธิสัขวัญ	”	๒๐
	ประเภทการสมรส	”	๒๑
	ว่าด้วยการบวช	”	๒๖
	ว่าด้วยประเภทแห่งมรณะ	”	๒๗
๑๑๙	พธิทาการศพ	”	๒๘
	ว่าด้วยบ้านผู้ตาย	”	๓๐

การทำบุญบั้งไฟของชาวพื้นเมือง

การทำบุญบั้งไฟนี้เป็นพิธีทำบุญขอฝน แลเป็นการทำบุญที่
ประกอบไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริงประจำปี มากกว่าที่จะทำให้ ไต่กองการ
กุศลจริง ๆ ตั้งแต่วันเริ่มงานจนถึงงานเสร็จไปแล้วอีกประมาณ ๓ วัน
มีการรับประทานสาโทหรือสุราแลร้องรำทำเพลงกันเป็นพน

เตรียมการบั้งไฟ

การทำบุญชนิดนี้คนลงมือทำกันในระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๘ กลาง
เดือน เมื่อยานไต่ประชุมกันตกลงว่าจะทำบุญวันใด ก็เริ่มชอคน
ประสัวไปมอขให้เสาอาวาสในวัดขานนน เพื่อให้เจ้าอาวาสประชุมสงฆ์
สามเณรจกการทำบั้งไฟขึ้น กยหาหนงววหรือหนงควายไปมอขให้
ควยอกแผ่นหนง เพื่อให้จกการชดฟอกชนหน้ากลอง (เรียกว่า
กลองเส็ง) กลองนเพื่อให้ ใช้ประกอบในการแห่บั้งไฟอย่างหนง เพื่อ
ค้ประกวคว่าของใครจะตงกว่ากันควยอกอย่างหนง เมื่อจกการในหม
บ้านของคนเรียขรือขแล้ว เจาขานนนก็ออกฎกาแผ่กุศลไปยังบ้าน
ที่ไกลเคียงกันอก ผู้ขฎกาต้เตรียมทำบั้งไฟแลกลองมาช่วยกัน
คามากแลน้อย แต่อย่างนชยก็คองมีบั้งไฟไปช่วยกันกระบอกหนง

กลองคี่หนึ่ง เมื่อจะถึงวันกำหนดทำงาน พวกผู้เถาผู้แก่
 ไปจัดการปลูกเพิงที่พักไว้อบศาลาวัดในบ้านของตน เพื่อให้สังฆแล
 คนบ้านอื่นไปพักอาศัย แลเมื่อศรีอยุธยาได้จัดการภาษีสุรา
 ในบ้านที่เป็นเจ้ากรมก็หลังคาเรือนก็ต้องต้มสุราแลทำสาโทเตรียมไว้ทุก
 เรือน เพื่อคอยรับพวกราษฎรที่มาจากบ้านอื่น แต่เวลานั้นเมื่อรัฐบาล
 จัดการภาษีสุราแล้ว เจ้าบ้านนั้นต้องขออนุญาตรัฐบาลทำสาโทเตรียม
 ไว้ทุกเรือนเช่นเดียวกัน ในการทำขุณินสุราเป็นนัยว่าสำคัญกว่า
 อย่างอื่น ๆ ทั้งหมด ถ้าบ้านใดขออนุญาตรัฐบาลหมักเหล้าสาโท
 ไม่ได้ ก็เลยงดการทำขุณินเสียทีเดียว

เซ่งบ้องไฟ

ครั้นถึงวันกำหนดทำขุณิน เจ้าอาวาสวัดบ้านอื่น ๆ ทริยฎีกาไว้
 กัดกลอง ฆ้องฉาบ ๆ เพื่อรวบรวมคนแห่ขบ้องไฟไป พวกผู้หญิงสาว ๆ
 ในบ้านนั้นมิเท่าไรต้องไปทั้งหมด โดยถือกันว่าถ้าพวกสาว ๆ ในบ้าน
 ใดไม่ไป ก็เท่ากับผู้เถาผู้แก่ในบ้านนั้นไม่ยินดีทำขุณินร่วมกัน ถ้า
 หากพ่อแม่คนใดขัดข้องเกยงอนไม่ให้บุตรสาวไปในขุณินโดยไม่มีเหตุ
 จำเป็นแท้ ก็ดูประหนึ่งจะเป็นบาปตกนรกแสนกบแสนกลีบ แลเป็น
 บ้านที่จะเป็นต้นเหตุให้บ้านเมืองเกิดเคืองครอนฝนฟ้าไม่คี่ ทำนาไม่ไค้ผล
 เรียกว่าทำให้ชาวยากหมากแพง ส่วนชายหนุ่มแม้เป็นบ้านที่ไม่ไค้ริย
 ฎีกาก็มักพากันพยายามไป เพราะรู้กันดีแล้วว่าหญิงสาวต้องไปรวม
 กันหมดในวันนั้น โดยเหตุนี้จึงเลยเป็นการทำขุณินรวบรวมเจ้าหนุ่ม

เจ้าสาวด้วย พวกสาว ๆ ที่ไปในขบวนก็ไปกับสงฆ์สามเณรโดย
 มาก พ่อแม่พี่น้องไม่ค่อยเกี่ยวของด้วย ครั้นขบวนไฟไปถึงพร้อม
 กันแล้ว เวลาประมาณ ๓.๐๐ ล.ท. ก็ต่างคนต่างแห่ขบวนไฟออกไป
 รวมกันทั่วเขตเวียงนครลาวกันนั้น ๓ รอบ เพราะเวลาเห็นนั้นต่างคนต่าง
 เมากันทุกคนเสียแล้ว ในพิธีเห็นนั้นก็ไม่ต้องจัดเป็นกระบวนอย่างไร
 ใครมีกลองก็ตกลอง ใครมีฆ้องก็ตฆ้อง ใครไม่มีอะไรก็เดินรำไป
 ตามประสาคนเฒ่า ถ้าเป็นวัดที่อยู่ในเมืองก็ต้องแห่ขบวนไฟนั้นไปรวม
 กันที่บ้านเจ้าเมืองเสียก่อน แลจัดคานหาม ๆ เจ้าเมืองนั้นไปด้วย
 ส่วนเจ้าอาวาสทุกบ้านที่มาในงานนี้ก็จัดคานหามขนหามกันทุกองค์ ถ้า
 เป็นพระที่แก่พรรษาแลมีผู้นิยมมณเฑาะมาก ก็เอาห่อหมก (หมวก) ใ้
 ให้ด้วย พระกต เจ้าเมืองกตทเขาหามไปนั้นเป็นการลำบากอย่างยิ่ง
 เพราะคนที่หามคานหามนั้น ล้วนแต่คนเฒ่าเหล่าด้วยกันทุกคน ปาก
 กรองเพลง (เซ็ง) เท้าก็เดินไปกระโดดไปมือก็รำ ขางคราวถึงก็ย
 ้ถูกห้ามตกลงมากมี (เจ้าเมืองใหม่เคยชวนไม่ใคร่เกี่ยวกัขการนี้ แต่
 พระบาทชติยะ เจ้าเมืองแก่นอกราชการยังต้องถูกห้ามอยู่ทุกข))
 เมื่อเสร็จการแล้ว ก็ต่างคนต่างไปเซ็งตามบ้าน เพื่อขอเหล่า
 แลสาโทกินเรื่อยไป พวกหญิงสาวบ้านอื่นที่ไปในงานบางคนก็ขอพัก
 ทานเรือนผู้พี่หรือกกัน บางคนก็พักอยู่ในเพิงกับสงฆ์สามเณร พวกเซ็ง
 เหนอยก็ไปเกี่ยวสาว พวกเกี่ยวสาวเหนอยเขือกไปเซ็งคังจนจนตลอดรุ่ง

จุดบ่วงไฟ

ครั้นวันรุ่งขึ้นกรวมกันตามเจ้าเมืองแท้ของไฟไปยังที่ซึ่งตกไวเป็นท
 จุดนั้น พวกผู้คนที่ไปดูก็ร้าย่าง เต็นข้าง มอมกันข้าง ถ้าของไฟของ
 ใครชนคกมีหนามตา ถ้าของใครไม่ชนหรือชนไม่สูง ยานอื่นก็ช่วยกัน
 จับเจ้าของข้งไฟนั้นมอมหรือจับโยนน้า ส่วนเจ้าเมืองนั้นเขาก็มอมหน้า
 มอมตาเช่นเดียวกัน เวลานั้นจะถอกกันไม่ได้

เมื่อเสร็จการจุดข้งไฟแล้ว ฝ่ายสงฆ์แลหญิงก็พากันกลับบ้าน
 ฝ่ายชายก็ไปเซ็งเพือกินเหล้าแลสาโทค่อไปอีก ส่วนเจ้าเมืองนั้นเขา
 ก็ห้ามไปด้วย

ต่อจากวันจุดข้งไฟนี้ไปอีก ๓ วันถึงกลางวันกลางคืน คงเซ็ง
 กินเหล้าสาโทกันเรื่อยไป ตามภาษาเรียกว่านำตามรอยไฟ จึงเป็น
 เสร็จการทำบุญ

การพิธีศพ (สร้างนำพระ)

การชด (รด) พระภิกษุสงฆ์ชนเป็นสำเค็จ, ชา, ครู, ของชาว
 พนมเมือง ซึ่งนิยมกระทำมาแต่ครั้งโบราณคกค้ายรรพ์ มีเครื่องบริหาร
 ประกอบดังนี้

เครื่องครองของพระยศ

๑. ผ้าสังฆาฏี ๑ ผืน ๒ ผ้าจวร ๑ ผืน ๓ ผ้าสไบ ๑ ผืน ๔ วิก
 ประคต ๑ สาย ๕ มีดโกน ๑ เล่ม ๖ ก่องเข็ม ๑ ก่อง ๗ ธรรมกรก
 ๑ อัน ๘ มีดตัดเล็บ ๑ เล่ม ๙ ผ้าห่มสังเวยหรือสังเวย (ผ้าสังเวย) ๑ ผืน
 ๑๐ รองเท้ายศ ๑ คู่ ๑๑ ไม้เท้าเหล็ก ๑ อัน ๑๒ ทาลิปัตร ๑ อัน
 ๑๓ ห่วงมกาย (หมวก) ทำด้วยผ้าแดงปักด้วยไหมทองสำหรับสวม
 พระทำเป็นเกศ ๑ ห่วง

เครื่องประกอบการยศ

๑. โสังขหรือขางขต ๑ คิริยะทำเป็นรูปพระยานาค หางทำเป็น
 รูปหางพระยานาค ที่ตรงคอนาคเจาะเป็นรูกลม ๆ สำหรับหลังน้ำให้
 ไหลลงที่ตรงนั้น ที่ท้องโสังขหรือขางขตขตเป็นรางเขาเหล็กกลม ๆ
 ทำเป็นราวคิเคเทียบนุชา ๑ ราวชนที่ท้องโสังขหรือขางขต

๒. หลาเงินหรือหลาทอง ๑ สมมติว่าโตจวริกเป็นหิรัญยัตริ
 หรือสุวรรณยัตริ ว่าเมื่อวันเดือนขนนโตชคสรงพระภิกษุณนชนเป็น
 สำเค็จหรือเป็นชาเป็นครุณทวคณน ส่วนขนาดกว้างยาวของหลาขนน
 คณน ถ้าชคครงแรกเป็นสำเค็จ คอวัดทางควช่ายผ่านทางหน้าผากจน
 ถึงทางควชวา ถ้าชคครงที่ ๒ เป็นชาคอวัดจากหช่ายผ่านทางหน้าผาก
 จนถึงหูชวา ถ้าชคครงที่ ๓ เป็นครุขาวรอบคิริยะ คอวัดรอบคิริยะ
 ที่เคียว ขนาดกว้างไม่เกินกว่า ๒ นิ้ว ขนาดหนาขางตามสมควร

(แต่ชคเป็นสำเค็จนเวลานไม่มีแล้ว)

๓. เทียนกิ่ง ๓ คู่ เทียนกาย ๓ คู่ ติดไว้ที่ราวเทียนในโหงงชค หรือชางชค สำหรับบูชาในเวลาหลังน้ำชคเสร็จ

๔. ขายศรี ๑ คู่ มีเทียนอาภ (คือเทียนไชย) ขกทขายศรี ข้างละ ๑ เล่มซ้ายขวา

๕. เทียนเล็ก ๑ คู่ สำหรับจุดให้พระที่ชคนนถอยซาฟงผู้เฝ้าอ่าน หรือญบตรหรือสุวรรณบตร

๖. มีคิลาทอ ๆ ๑ ก้อน สำหรับให้พระนั่งเป็นอาสน์ในเวลาจะ ชคเสร็จ เพราะครั้งโบราณท่านชคกันทยลลงกคิลาอาสน์ มาใน สมัยนี้จึงได้ ไชกอนคิลารวมคาแทนยลลงกคิลาอาสน์ ได้กอนคิลา นันมีหญ้าแพรกแลโยคองรอง

๗. น้ำหอมที่จะชคเสร็จนั้นต่างคนต่างถือไป แล้วแต่จะมีน้ำหอม ชนิดใดใช้ ไคทงนนั้น แต่ภาชนะที่จะถือไปชคนั้น ถ้าเป็นเจ้านาย เสนาอำมาตย์ ข้าราชการต้องใส่หอยสังข์ไป ถ้าเป็นราษฎรสามัญ ให้ใส่หม้อดินที่เผาใหม่ ๆ ถือไป

วิธีชคเสร็จ

วิธีชคเสร็จนั้น คือเอาโหงงชคหรือชางชคไปตั้งลงทกลางแจ้ง ปลูก ศาลเพียงคาชนทข้างโหงงชคหรือชางชคทั้ง ๒ ข้างสำหรับตั้งขายศรีซ้าย ขวา (ขายศรีนชาวร้อยเจียนิยมกันเรียกว่าหมากแข็ง) แล้วเอากอน คิลาไปวางไว้ใต้ โหงงชคหรือชางชคตรงคชนาค เขาหลายทองหรือ หลายเงินม้วนเป็นหอหรือเป็นวง เขาผ้าขาวบาง ๆ พนหลายใส่รองลง

กันครึ่งหนึ่ง แล้วเอาแขนขวาถ่ายแขนซ้ายครึ่งหนึ่ง ผู้เฝ้าจดเทียบ
 อาก (เทียบซ้าย) ทบยกอ่ยบายศรีซ้ายขวา แล้วอ่านหรือขุดหรือ
 สวรรณขัตริ น ในที่ประชุมชน หรืออ่านหนังสือขอกศักราชวันเดือน
 ว่าใดซึ่งพระนันทนเป็นนิน เธอแผ่นเงินหรือแผ่นทองที่เรียกว่าหลายรอง
 ไตหนังสือที่อ่าน เมื่ออ่านจบแล้วก็ขลุเลงเครื่องมหรศพ เข้าหอยสังข์
 ติระฆัง ฉิ่ง กลอง ตีปี่ ผู้เฝ้าก็มอบหรือขุดหรือสวรรณขัตริถวาย
 แก่พระภิกษุที่ชกสรรงวัยไปไว้ เพื่อเป็นหลักฐานในการที่ใดซึ่งคนเป็น
 สำเค็จหรือเป็นชาเป็นคร ในกาลต่อไปภายหน้า ทายกก็พากันนำ
 เครื่องบริขารต่าง ๆ ทั้งหลายซึ่งจะต้องถวายเป็นพิเศษ มาถวายแก่
 พระภิกษุองค์ที่ชกสรรงวัยแล้ว ก็เป็นการหมกพิการชดแต่เพียงเท่านั้น

การเอาบุญพระเวศ

จัดการเทศน์มหาชาติ

การเอาบุญพระเวศ (เทศน์มหาชาติ) นั้นกันในระหว่างตั้งแต่
 ออกพรรษาแล้วจนถึงเดือน ๕ หัวหน้าคือผู้จัดการหรือสรวัดของเที่ยว
 ขอกบุญชาวบ้านราษฎร ยกตัวอย่างเช่นกณทัตศพรกณทัต ๓ คนไหน
 วยกกณทัตศพร ต้องแบ่งแจกไปอีก ๓ หรือ ๔ คนเป็นเจ้าของกณทัต
 ศพร กณทัต ๓ ต้องเทศน์ ๓ หรือ ๔ องค์ แบ่งกันตั้งแต่กณทัตศพร
 ไปถึงนครกณทัต พระเทศน์พระเวศนี้ไม่น้อยกว่า ๕๐ องค์ วัตถุประสงค์
 เอาบุญพระเวศนั้น กฎหรือคาลาที่จะพักพระไม่พอ จึงไปปลุกที่พัก

TJDC

16/07/2564

ชีวิตราชนั้น เรียกว่าตบ ปลูกชนรอบศาลาย่าง รอบกฏวักข้าง ตบนั้น
กว้างราว ๕ ศอก ยาวราว ๕ ศอก ชายคาสูงกว่าพนทึนราวศอกคืบ
ปลูกเป็นเพิงข้าง ยางตบเป็นหลังคามือกไก่ข้าง แล้วแต่จะสมัครปลูก
ในตบนั้นยกพนไม้กระดานเพื่อให้พระพัก

เริ่มการมีเทศน์มหาชาติ

ในวันรุ่งขึ้นที่จะเอาบุญพระเวศ ราษฎรหญิงชายชาวบ้านโดยมาก
มักจะเป้นหญิงสาวแลชายหนุ่มไปโฮม (คือรวมกัน) ที่ศาลาเวลานั้น
พวกผู้หญิงก็ทำหมากพั้นค้ำข้าง เมียงพั้นค้ำข้าง แลร้อยเข้าตอก
ตอกไม้ประดับศาลาที่จะมีเทศน์นั้น แลต้องหาตอกขั้วหลวงพั้นตอก
ตอกถ่านของ (ตอกขั้ว) พั้นตอก ตอกผักตบพั้นตอก ตอกนิลขลุ
พั้นตอก องพั้นหนึ่ง จะทำด้วยกระตาสีหรือใบตาลใบลานก็ได้ อง
ใหญ่ ๘ อง ๆ ใหญ่ขึ้นกรอขวงธรรมตามทิศ แลมีหมากแข็ง (ขาย
ศรี) ๘ อัน มีโองน้ำ & โองตังที่เส้าธรรมมาสั้นเทศน์ มีตอกจอกแล
ใบขัวในโองนั้น แลขันรูปนก รูปวัว รูปช้าง เอาไว้ที่ใต้ธรรมมาสั้น
ผู้หญิงผู้ชายที่มารวมกันในวารน เพื่อให้สนุกรื่นเริงในการสาวหนุ่ม
เกี้ยวพาราสีกันตามพนเมือง เรียกว่า (เว้าสาว) เปนเครื่องล่อให้
การนศรภักครน

ทางควันออกของศาลาที่จะมีเทศน์ต้องปลูกหออุปคุต (คล้ายกับ
ศาลเพียงตา) ในหออุปคุตนั้นมีบาตร ๓ ร่ม ๓ กระโถน ๓ กาน้ำ ๓
จิวร ๓ ไม้เท้าเหล็ก ๓ มีคาถาอุปคุตดังนี้

บท ๑ อูปคฺคฺโต มหาเถโร เยนสจฺเจน ยสฺสุ วาชิปฺเร อหฺ อเตน
สจฺจวชฺเชน วิสงฺสามสฺสหณฺณตฺ

บท ๒ อูปคฺคฺโต เยนสจฺเจน ยสาโม สจฺจิวา มาตา เปตฺติภโรอาห
กฺุเรเชจฺจฺจา ปจฺจายีโน อเตนสจฺจวชฺเชน วิสงฺสามสฺสหณฺณตฺ

บท ๓ อูปคฺคฺโต เยนสจฺเจน ยสาโม ปานายี ยตฺตโรมฺม
อเตนสจฺจวชฺเชน วิสงฺสามสฺสหณฺณตฺ

บท ๔ อูปคฺคฺโต ยจินฺจิตฺต ปุณฺณมงฺกฺท เจว สีตฺตฺจเต สฬฺพเพนเต
สาเลนวิสงฺสามสฺสหณฺณตฺ (๓)

เมื่อจะเทศน์เอาคาถาอุปคตนี้ยกไว้ที่ธรรมมาศทั้ง ๕ ทิศ เรียก
ว่าปรายमार ในเวลานั้นเวลาเย็นพระต้องมาสวดมนต์เจ็ดตำนานที่ศาลา
เมื่อจบแล้วชนสวดบนธรรมมาส่นอก ๔ องค์ สวดบนต้นโพธิสัตว์ แล้ว
สวดไชยใหญ่หรือพาหุง เมื่อสวดจบแล้วนิมนต์พระชนเทศน์พระมาโดย
เรียกว่าพระมาโดยหมั้นพระมาโดยแสน เมื่อพระสวดแลเทศน์จบแล้ว
ราษฎรหญิงชายก็มาโอบกนอีกครึ่งหนึ่ง เรียกว่างัน (คือมาประชุม
กัน) พวกผู้ชายที่เข้าแคนก็ร้องรำทำเพลงหยอกเย้าผู้สาวจนเวลา ๓ ยาม
จึงให้ชาวพมกอนถวายพระอุปคตแล้ว วางรายไว้ตามองเสร็จแล้ว
ประกาศเทวดาอาราธนาศีลพระเทศน์สังกาศก่อน สังกาศ คือ (กล่าว
ประวัติพระพุทธเจ้าเมื่อออกพิเนษกรรมมีมารประจญ มารนั้นพ่ายแพ้

(๐) คาถาเหล่านี้ชั้นแรกเห็นจะผูกขึ้นเป็นทำนองอธิบาย 64 แล้งจำเขกกันต่อ ๆ
มาจนเลอะเลือน ได้คงไว้ตามประเพณีของเขา

แลมีห้องขาน้อยต่อหมากยหรือกลดคตักกันเป็นคู่ ๆ ไปพร้อมด้วย - ต่าง
 บ้านต่างนำสำรับไปรวมกันที่หอแจก (ศาลาวัด) เมื่อจวนใกล้เวลาถวาย
 เพลแล้ว หัวหน้าเขียนรายชื่อเจ้าของสำรับทุก ๆ สำรับเป็นฉลากไว้
 นิมนต์พระภิกษุสามเณรในวันนั้นมาประชุม จึงพร้อมกันขอรหัส
 เสรีแล้ว นำยาตราฉลากไปถวายพระเจ้ เมื่อพระภิกษุสามเณรรูปใด
 ด้ถูกฉลากชื่อผู้ใด ผู้นั้นต้องนำสำรับของตนไปถวายพระภิกษุหรือ
 สามเณรรูปนั้น ส่วนห้องขาน้อยเจ้าของต้องนำไปบูชาไว้ตาม โยถวิหาร
 แลตามต้นไม้ ในบริเวณวัด เพื่อเป็นการอุทิศให้เป็นส่วนของสัตว์ไม่
 ใช้อนุชาติ เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว พระยาสัพพิ ต่างคนต่างตรวจนำอุทิศ
 ส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ตาย แล้วรวบรวมเครื่องกตัญญูมณฑปพระเจ้าวัด
 เทศน์สอง (ฉลอง) เป็นเสร็จการทำบุญข้าวสากเพียงเท่านั้น

ว่าด้วยการนักษัตรฤกษ์ตามประเพณีนิยม

การรณรงค์ มีแต่หมอลำคนร้องเล่นในเวลางารทำบุญหรือเวลา
 เทียวเล่นสาว (เกี้ยวสาว) ในเวลากลางคืนมีแคนกบมขอลาขอ
 กระบอกไม้ไผ่สำหรับเล่นกันจำเพาะบุคคลคนหนึ่งหรือสองคนสามคนเป็น
 อย่างมาก วิธีเล่นคนหนึ่งลำ (ร้อง) ซอขยแคนก็ทำเพลงประसार
 พร้อมไปกับเสียงลำเท่านั้น

การปลูกเรือนของชาวพนเมือง

การหาเสา

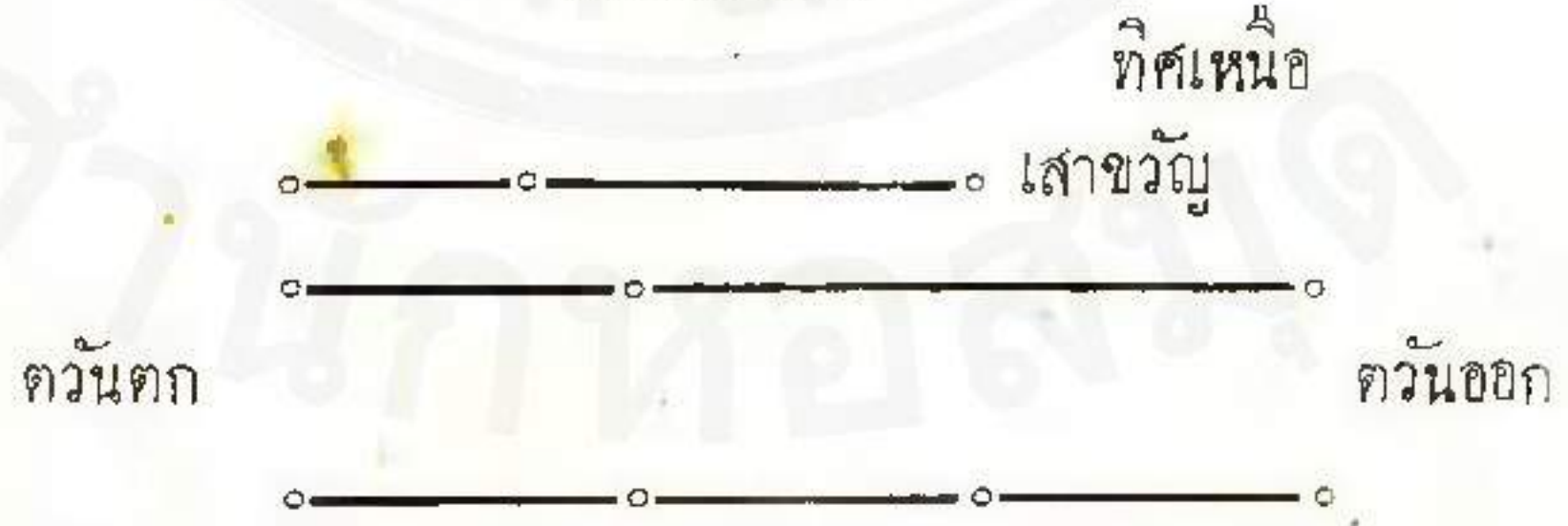
การที่จะสร้างเรือนนั้น การหาเสาปลูกเรือนเขาถือเป็นของสำคัญ เสาที่จะสร้างเรือนนั้น ถ้าจะตัดหากว่าเสานั้นล้มไม่ถึงดินพาดพิงกยไม้ คนอื่นเสานั้นนั้นเป็นใช้ไม่ได้ แลเสานั้นถ้ามีดวงแมลงเกาะก็ใช้ไม่ได้ เขาว่าชะล่า (คืออชยาทว) แลเมื่อจะตัดเสานั้นต้องวนทักษิณาวรรต ๓ รอบแล้วเขามอบขยเขาที่ตน มีคำทักทายเป็นภาษาพนเมืองว่า ตนไม้ อดหลดคือหมส ง่ายาวชคือหางนาค ง่าชุกลูกชากรากคือหาง หงส์ ง่าชงลชงโลงคือเพินซีเอาตุงเงินตุงค้ำมาห้อย ง่าอ้อช้อยช้อย คือเพินได้ช้อยแล่นมาโฮม อมสหม เมื่อเสร็จการทักทายแล้วภพพ ตนไม้เป็นเสาเรือนได้ การทำเรือนก่อนที่จะปลูก ต้องปรังเครื่อง เรือนให้พร้อมเสร็จทุกสิ่งทุกอย่าง เครื่องประกอบเรือนทั้งหมดไม่ได้ ใช้ตะปูใช้ลูกประสักแลหวายผูก

การยกเรือน

เมื่อจะยกเรือนเป็นพอที่จะต้องทำให้เสร็จในวันเดียว ตั้งแต่ชด หลุม มงหลังคา กั้นฝา ปลูกเสร็จ ถ้าทำไม่เสร็จในวันเดียว เขาถือว่า ชะล่าไม่เป็นสวัสดิมงคล ทำเช่นนั้นเรียกว่า (เชิงเรือน) เรือนที่จะปลูก นั้นตัวอกไก่ต้องให้ฝูงตรงตามทิศควนตกควนออก หน้าเรือนหลังเรือน ให้อยู่ทางทิศเหนือทิศใต้ ถ้าอกไก่ตรงไปทางทิศเหนือทิศใต้เขาถือว่า

เป็นเรือนเข้คขวาง (ไม่เป็นส่วสคิมงคล) คือหันไปทางผีตาย การ
 ขุดหลุมของขุดเสาที่ ๒ คือเสาค้ำไม้ นัย ๑ แต่เสาควางนออกเฉียงใต้
 มา เรียกว่าเสาแขก (เสาแรก) แล้วขุดหลุมเสาที่ ๒ ทางทิศเหนือ
 คือนัย ๑ แต่เสาควางนออกเฉียงเหนือมาเรียกว่าเสาขวัญแล้ว จึงขุด
 หลุมเสาอื่นต่อไปจนหมด แลเมื่อจะยกเสาเรือนนั้น ตอนที่ ๑ ต้องยก
 เสาแขก (เสาแรก) ก่อน ตอนที่ ๒ ต้องยกเสาขวัญ แล้วจึงยกเสา
 อื่น ๆ ต่อไปจนหมด เสาแขกแลเสาขวัญ ๒ เสานี้ต้องมีใหม่พร้อม
 ทั้งกวัก แลฝ้าย ไยคุณ ไยยอ ไยกล้วย ไยเงิน ไยคำ ผูกคิปลายเสา
 กนหลุมที่จะยกเสาแขกเสาขวัญต้องมีกรวดทรายแลใยไม้รองค้ำเสาอีก
 เมื่อยกเสาพาดเครื่องบนแล้ว วิถีจะพาดกลอนกำหนดค้ำตามไซค
 นัยเรียงลำดับกลอน ๑-๒-๓ จนถึงที่สุด มีค้ำค้ำดังนี้ คือ ค้ำค้ำ
 กลองขอม หอมสินไว้ ไซ้เท้าตาย วายสลัย ค้ำสล ใต้ไฟือมาเชื่อน
 เรือนชนค้ำค้ำแขก ถ้วยแกกแวกตักแกงขอน เมื่อนับถูกหมาย
 เลข ๑-๒-๓-๗-๘ ว่าเป็นค้ำแล้ว จึงหยุดไม่ให้กลอนนั้นตกในระหว่างที่ขั้ว

การฝังเรือน

เสาแขก
 16/07/2564
 ทิศใต้

๕ ๔
การขนเรอน

ก่อนที่จะขนอยู่เรือนปลูกใหม่ แลก่อนที่จะขนสิ่งของหรือเจ้าของ
เรือนจะขนอยู่ ต้องมีผู้เฝ้าผู้แก่เป็นหัวหน้าพาขึ้นไป ขันคาญาตพี่น้อง
ต้องมาช่วยในการขนเรือนใหม่นี้ จักเป็น ๒ พวก ๆ หนึ่งเป็นผู้ทักทาย
ไต่ถามนั่งคอยอยู่บันไดจะขนเรอน ที่บันไดนั้นต้องมีใบกล้วยมาวาง
แล้วเอาก้อนหินทับไว้ เพื่อผู้มาจะไต่เป็นเครื่องรองล้างเท้า อีกพวก
หนึ่งขนสิ่งของเครื่องซึ่งจะมาอยู่ในเรือนใหม่นี้ มีผู้เฝ้าผู้แก่เป็นหัวหน้า
สพายยามคนหนึ่ง ผู้นั้นใส่กุบหรือหมวกหรือรองอบ ในยามมีสิ่งของที่ตี
มีราคามีเงินทองเป็นต้น แลมีตะปูหรือส่วไปช่วย เพื่อเตรียมไว้
สำหรับตีหรือย่ำยาม ผู้ขนของต่าง ๆ เกร็ดตามหลัง ผู้เฝ้าผู้แก่เฝ้า
รอบเรือนนี้ ๓ รอบมาขัญจบคอยกันอยู่ที่บันได เวลาที่วนรอบเรือนนี้มี
หมอลแคนหมอลสามารถร้องลำทำเพลงเป็นการรื่นเริง

ผู้เฝ้าผู้แก่หัวหน้าที่นั่งคอยอยู่บันไดบนเรือนนั้น ก็ทักถามขนด้วย
เสียงอันดัง เป็นที่ไวสง่าทำผิงผายหรือโกธรเคื่อง ส่วนผู้เฝ้าผู้แก่
ที่มาอยู่เชิงบันไดข้างล่างเป็นผู้คอย กระทำกิริยาวาจาตอบด้วยอ่อน
หวานไม่มีโกธรเคื่อง แต่เมื่อถามกันไปตอบกันมา ผู้ถามก็มีเสียง
อ่อนโยนลง

คำถามคำตอบ

คำถาม

- ๑ เชียพวกรักษาพยาบาลคน
กระทำขนสิ่งของมาแต่ไล่
(ทำท่าโกรธ)

- ๒ ขอคนชิมาคำมาคุณอยู่ที่
มีแข่งให้ฝึกซ้อมเย็น ความ
เจ็บช้อให้ ไ้ความใช้ช้อให้มิก
คิแล้ว เพินไ้ที่ยังมานำแก่นอ
(ตอนไปผู้ถามใช้ ถิริยาวา
อ้อน)

- ๓ กุปล่องฟ้าผ่าส่องดาวไ้มาช้อ
& ช้อยช่าหญิงชายไ้มาพร้อม
ช้อนอ

คำตอบ

- ๑ โยยช่าน้อยมาแต่เมืองมันคำทอง
(คือเป็นเมืองมั่งคั่งบริบูรณ์) ไ้
ยินช่าวว่าลกหลานปลอกเชื่อนใหม่
ไล่หญ่าเต็ม ว่าชิมาคำมาคุณให้
ฝึกซ้อมเย็นช้อคมีแข่ง ความ
เจ็บช้อให้ไ้ ความใช้ช้อให้มิก
ช้อคให้ยาก ช้อให้ช่าคให้เขิน
ทุกอันทุกแนวแล้วช่าน้อย

- ๒ ไ้มาพร้อมทุกอันทุกแนวนั้นแล้ว

- ๓ ไ้มา

- ๔ ขอ คือว่าช้อยหญิงช้อยชาย ผ่า
ผ่อนท่อนสะบาย ช่าน้ำช่ามปลา
มิกไม่แหลนหลาว แก้วแหวน
เงินทองไ้มาพร้อม

- ๕ ช้างม้าวัวควายไ้ไ้มาข้อย
- ๖ ของอยู่ของกินเป็นเนื้อเด็กเอ็ก
ลายไ้ไ้มาข้อย
- ๗ แห่ลูกทอง. มองลูกแก้วไ้ไ้มาข้อย
- ๘ น้ำมันไ้ไ้มาข้อย (คือสุภา)
- ๙ เออคนเพนมากำมาคุณให้ลูก
ให้หลานอยู่ก็มีแสงไ้ไ้มาทุกอัน
ทุกแนว ก็เชิญชนมาท่อน

พชชนเรือน

เมื่อเสร็จคำถามคำตอบแล้ว ผู้เฝ้าผู้แก่ฝ่ายผู้ถาม ก็เชิญ
ผู้เฝ้าผู้แก่ฝ่ายผู้ตอบ เมื่อใครบค่าเชอเชิญแล้ว ผู้เฝ้าผู้แก่ก็เหยยบ
กอนหันแลลางเทาชนเรือน คนอื่น ๆ ไม่ต้องเหยยบกอนหันแลลาง
เทา ก็ไปช่วยไ้ ผู้ที่ชนของชนไปก็ไปวางไว้ในห้องเรือน ส่วนผู้เฝ้า
ผู้แก่หัวหนานั้น ก็เอาส่วหรือตะปุกตคมาในยามนั้นตอกที่เสาขวัญ เอา
ยามที่สพายมานนแขนไว้ ๗ วันจึงจะเอายามไปไ้ การตอกตะปุกหรือ
ส่วที่เสาขวัญนตองมีเคล็ดแลลวอิคณ

ตอกขาคหนึ่งให้ ไ้ไ้มอง ๘ กำ ตอกขาคสองให้ ไ้ไ้คำ ๘ หมน

ตอกขาคสามให้ ไ้ไ้เหล่าเขาหมนมาเงย ตอกขาคสี่ให้ ไ้ไ้เมียสาว

มานอนฝ่างข้าง ตอกขาคห้าให้ ไ้ไ้ช่างใหญ่มาโฮม ตอกขาคหก

ให้ ไต่ชายโถงมานอนเฝ้าเหล่า

คอกขาคเจ็ดให้ ไต่ ผู้เฝ้ามานอนเฝ้า

เฮือน อมออะมมะมมา มหามนมัง

พิธีปูที่นอน

เมื่อตอกส่วหรือตะปูเสร็จแล้วก็ผลัดผ้าเอาผ้าขาวนุ่งอาบนํ้า อาบ
นํ้าแล้วจึงนุ่งผ้าธรรมดา ผู้เฝ้าผู้แก่ผู้นั้นต้องมานอนที่นอน เพื่อเสียด
ท่ายสังเสริมเอาไซคลาภ การนอนนั้นทำประหนึ่งว่า นอนหลับจริง ๆ
เอาผ้าคลุมท้วทว อีกคนหนึ่งสมมุติตนว่าเป็นไก่ขันบอกท่มยาม เมื่อ
ขันได้ ๓ ครั้งแล้วเรียกว่าแจ้งเป็นวันใหม่ ผู้นอนนั้นก็ตนชนแก่คาณ
ว่าตงน

ย่าฝนเมื่อคนน ฝนหลดฝนหลาดเว่ย ฝนว่าฝนนึ่งแขนเข้าพา

ขวัญเกาะกาย ฝนว่าฝนนึ่งไซยอนย่นให้แก่เอา เหม็ดกะบวณแล้ว

คนเมื่อเหม็ดอ้อยห้อย ฝนว่านองพจของนวเอาอายเข้าขอนนอน เมื่อ

แก่คาณขบลงผู้เฝ้าผู้แก่ฝ่ายทักถามก็ให้พรเป็นค่างลอนตงน

เฮอ นอนหลับให้เจ้าโตเงินหม่น นอนตนให้เจ้าโตเงินแสนเนอ

แปนมื่อให้เจ้าโตแก้วมณีไซคี โทษฮ้ายอย่ามาพาล ฝูงมารอย่าไต่

มาข้อง ฝูงพของมิตรสหาย อมสทม

TUDC
เป็นเสร็จการปลุกเรอนเลขนเรอนใหม่เพียงเท่านั้น 16/07/2564

การแต่งงารของชาวพนเมือง

สินสอด

การแต่งงารสำหรับพนเมืองมวอทำกงน คือ แต่ครั้งโบราณมา ผู้ว่าราชการเมือง อุปฮาด ราชบุตร กรมการเมืองพร้อมกันถือเอาตาม หนังสือซึ่งเรียกว่าหลักคำ คือแต่งงารกับบุตรราษฎรเรียกสินสอด ๖ บาท บุตรกรมการนายหมวคนายกองเรียกสินสอด ๓ ตำลึง ถ้าเป็นบุตรเมืองแสนเมืองเงินชั้นผู้ใหญ่เรียกสินสอด ๖ ตำลึง แต่เมื่อแต่งงารจริงเรียกตามหลักคำก็มี ต่ำกว่าสูงกว่าก็มี สุตแล้วแต่จะเรียก

พิธีขันหมาก

วิธีกระทำการแต่งงารในชั้นต้น ชายหญิงย่าวสาวคู่แต่งงาร ไต่พูกาเกี่ยวพาราคักกันจนมีความรักใคร่ซึ่งกันแลกัน แลไต่ทำสัญญาตกลงกันแล้ว ฝ่ายชายก็ไปพูกกับบิดามารดาพยาน้ำอาให้ ไปจ่าว (แปลว่าทาบตาม) ต่อบิดามารดาฝ่ายหญิง เมื่อบิดามารดาฝ่ายหญิงยอมตกลงก็เลยนัดวันแต่งงารที่เคียว เมื่อถึงกำหนดวันแต่งงาร บิดามารดาฝ่ายชายแต่งขันโหมขันหมากไปขอ คือขันหมาก ๓ ชั้น ชั้นใส่เงินค่าสินสอดชั้น ๑ ชั้นใส่แย่งเหล้าเค็ด (คนโท) ชั้น ๑ ชั้นใส่พลแลหมากกับชั้น ๑ รวม ๓ ชั้น แต่พลใส่ชั้นเขาทำเป็นแหนบ ๆ ทักกันลงแหนบละ ๗ ใบ รวม ๗ แहनบใส่ลงในขัน หันหัวพลูเข้ารวม

กันแล้วเอาแพรสต่าง ๆ ปกคลุมชั้นที่ ๓ นำไปข้านผู้หญิง เมื่อไป
 ถึงข้านผู้หญิง ผู้ที่ถือชั้นที่ ๓ ต้องถือไว้ก่อน คนที่เป็นหัวหน้าทางฝ่าย
 ชายก็เข้าไปพูดจากล่าวขอ ต้องมีเงินไปถวายบาท ๓ หรือ ๒ บาทตาม
 จฐานะเรียกว่าเงินไซปากไซคอ ฝ่ายผู้หญิงจะไ้รับชั้นหมากแลพุดกัน
 ฝ่ายบิดามารดาแลโคตรวงศ์ข้างฝ่ายหญิงก็มาก (แปลว่าเรียกค่าสิน
 สอด) แลวงเงินเข้ตชั้นหมาก เมื่อตกลงกันแล้วจึงส่งขันโอมทั้ง ๓ ให้
 ฝ่ายหญิง ๆ เมื่อไ้รับชั้นมาแล้วเสพสุรา เคี้ยวหมาก รัชส่วนเงินเป็น
 สินสอดแล้วพากันกลับ พอถึงเวลาฝ่ายชายให้คนทนายห้ามไห้เหล้า
 ข้าว ปลา อาหารต่าง ๆ ไปมอขให้บิดามารดาฝ่ายหญิง บอกว่าเป็น
 ของเลี้ยงแขกแลโคตรวงศ์ที่มาช่วย (เรียกว่ากินทอง)

พิธีสู่ขวัญ

เมื่อการเลี้ยงเสร็จแล้ว ไ้ถูกข้งามยามคักพากันไห้เจ้าข้าวแล
 คู่ข้าวไปสู่ขวัญที่เรือนผู้หญิง เมื่อหมอจะสู่ขวัญให้หันหน้าไปทางทิศใต้
 เอาแขนท้าวกำขแขนนาง (แขนผู้ชายทักขแขนผู้หญิง แล้วเริ่มสู่ขวัญ
 ไ้ถูกข้งให้ ไ้ขย เมื่อเสร็จแล้วกระทำพิธีขอนไห้ คือเอาไห้ผู้ชายขอน
 ไ้ผู้หญิงกิน เอาไห้ผู้หญิงขอนไห้ผู้ชายกินสลับเปลี่ยนกัน (หมาย
 ความว่าไห้ขยกันด้วยกันเป็นสุขสขาย) เมื่อสู่ขวัญเสร็จแล้วนำเจ้าข้าว
 ไปขอสมัครสมาธิคารณาญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง เสร็จแล้วไห้ผู้ข้าว
 (เจ้าข้าว) กลับขาน

ฝ่ายบิดามารดาของผู้หญิง มีการแห่เจ้าสาวไปขอสมัครสมาชิก
 มารดาญาติพี่น้องฝ่ายชายเหมือนกัน ส่วนญาติข้างฝ่ายชายนั้นผู้หญิง
 ต้องมีสิ่งของไปให้ มีผ้าผืนแพรพรรณเป็นต้น ญาติฝ่ายชายเมื่อรับสิ่ง
 ของเหล่านั้นแล้ว ก็มีสิ่งของตอบแทน เรียกว่าผูกขวัญฝ่ายหญิง
 จะเป็นสิ่งของหรือเงินทองตามฐานะ แต่มีการตราค่าของเครื่องสมัคร
 สมาชิกเป็นราคาเงินมากน้อยเท่าใดย่อมผูกขวัญฝ่ายหญิง เป็นราคา
 ของที่ไปสมัครสมาชิกไม่เกินกว่าราคาก็ได้ (ถ้าเป็นคนมั่งคั่งบริบูรณ์สิ่ง
 ของไม่สมราคาผู้หญิงไม่เอา) แต่ข้อที่จะเอาของไปสมัครสมาชิกไม่
 กำหนด เมื่อเสร็จการสมาแล้วในวันนั้นเองบิดามารดาญาติพี่น้อง
 ของฝ่ายชาย ก็นำเจ้าสาวมาส่งตัวให้เจ้าสาว ให้อยู่กินด้วยกันเป็น
 หมกพิภพแต่งงานแทน

ส่วนเครื่องบายศรีขวัญนั้น เขาเก็บไว้บนหอนอนเจ้าสาวเจ้าสาวจน
 ครบ ๓ คืน จึงเอาออกจากห้อง

ประเภทการสมรส

การสมรสมีหลายวิธี ๆ หนึ่งเรียกว่าโอม คือฝ่ายชายต้องจับ
 คนที่มีหลักฐาน ๒ คนเรียกว่าล้าม (เถ้าแก่) ไปขอต่อผู้ปกครอง
 ของหญิง การขอครบนี้ต้องเสียเงินค่าไซปาก ๓ บาท ถ้าผู้ปกครอง
 ของฝ่ายหญิงตกลงก็รับเอาเงิน ๓ บาทค่าไซปากไว้ ยอกแก่ล้ามผู้
 ขอว่าให้หาของฝากมาอีก ถ้าผู้ปกครองของหญิงไม่ตกลงก็ไม่รับเงิน
 ค่าไซปากนั้นไว้

วิธีที่ ๒ เรียกว่าหมาย คือฝ่ายชายจัดหาหมากพลุกด้วยอ้อย
 เข้ามใส่กระหย่งเต็มทั้ง ๒ กระหย่ง (คล้ายสัตว์ทวงข้าว) จัดให้
 ล่าม ๒ คนนำไปขอต่อผู้ปกครองของหญิง ผู้ปกครองหญิงรับเอาสิ่ง
 ของนั้นแล้วพคว่าให้จัดหาของฝาก (เครื่องขันหมาก) เพิ่มเติมมาอีก
 สิ่งของเท่าที่เอามายังไม่พอ ของฝาก ๒ กระหย่งนี้เมื่อผู้ปกครองของ
 หญิงรับไปแล้ว ต่อไปเกิดขัดข้องไม่ตกลงกันในระหว่างบ่าวสาวโดย
 ฝ่ายหญิงไม่ยินยอม ฝ่ายหญิงต้องเสียเงินค่าของฝาก ๒ กระหย่งนั้น
 ให้แก่ฝ่ายชายเป็นเงิน ๕ บาท แล้วเงินค่าไขความปาก ๓ บาท ถ้า
 ฝ่ายชายไม่ตกลงเอาแล้วฝ่ายหญิงไม่ต้องคืนให้ทั้งหมด เมื่อฝ่าย
 หญิงรับเอาของฝากไว้ได้ ๓ วันก็นำเอากระหย่งเปล่าคืนไปให้แก่
 ฝ่ายชาย

วิธีที่ ๓ เรียกว่าให้ของฝาก คือฝ่ายชายจัดหาหมากพลุกด้วย
 อ้อยแล้เข้ามใส่กระหย่ง ๕ กระหย่งมีตะกร้อสานเล็ก ๆ ถ้าหญิงสาว
 นั้นเป็นลูกกก (บุตรห้วย) ต้องเอาตะกร้อ ๓๒ ใบ ถ้าเป็นลูกกลาง
 ๑๖ ใบ ถ้าเป็นลูกคนสุดท้ายก็ต้อง ๓๒ ใบเท่ากัยลูกกก ตะกร้อนี้ใส่
 ไข่ ๕ ใบใส่ไถ้งา (ถุงเมล็ดตง) ๕ ใบ ใส่พลู ๕ ใบ ใส่เปลือกกล้วย
 ๕ ใบ ใส่หมาก ๕ ใบ ใส่เมล็ดฝ้าย ๕ ใบ ใส่ข้าวสาร ๕ ใบ ใส่ข้าว
 เปลือก ๕ ใบกัยเงิน ๒ บาทไปขอต่อผู้ปกครองผู้หญิง เมื่อฝ่ายหญิง
 รับเอาแล้ว เอาตะกร้อ ๓๒ ใบนั้นแจกจ่ายให้แก่บัณฑิตาญาติพี่น้องของ
 หญิงทั้งหมด ส่วนผู้ปกครองของหญิงเอาแต่เงิน ๒ บาทกัยกระหย่ง

๒ ใบ อีก ๒ ใบให้แก่ฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายหญิงไม่ตกลงใจกับชาย ต้อง
เสียค่าของฝากให้แก่ชาย ๓๐ บาท ถ้าฝ่ายชายไม่เอาหญิงไม่ต้อง
เสียอะไร เมื่อฝ่ายหญิงรับของฝากแล้ว ทั้ง ๒ ฝ่ายก็ปรึกษาหาวัน
ฤกษ์ยามก็ตกลงกันควนให้ฝ่ายชายจัดหาไม้เครื่องเรือนไปปลูก เรือนอยู่ที่
บ้านหญิง

วิถีที่ ๔ เรียกว่าพะชู่ เมื่อฝ่ายชายพูดตกลงกับฝ่ายหญิงกำหนด
วันแต่งงาน สมรส แน่นนอน ฝ่ายชายนำเรือนไปปลูก ถึงวันฤกษ์ก็
ฝ่ายชายจึงจัดหาหมตัว ๑ กบไก่ตั้งแต่ ๓๐ ตัวขึ้นไป เอาไปรวมทำกับ
ข้าวที่บ้านหญิง ฝ่ายหญิงก็ต้องจัดหาไก่มาทำกับข้าวเช่นเดียวกัน ถ้า
ฝ่ายชายจัดสำรับ ๑๐ สำรับ ฝ่ายหญิงต้องจัด ๑๒ สำรับ แล้วผู้ปกครอง
ของหญิงนำสำรับกับข้าวไปเส่นผีเรือนของผู้ปกครองหญิง ฝ่ายชาย
จึงยกเอาสำรับกับข้าวไปเลี้ยงแก่โคตรวงศ์ (ญาติพี่น้อง) ทั้ง ๒ ฝ่าย
รับประทานเสร็จแล้ว ฝ่ายหญิงจึงจัดสำรับมาเลี้ยงแก่โคตรวงศ์ทั้ง ๒
ฝ่ายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อรับประทานเสร็จแล้ว ฝ่ายชายแลฝ่ายหญิง
จึงช่วยกันหาสุรามาเลี้ยงแก่โคตรวงศ์ทั้ง ๒ ฝ่ายอีก เสร็จการเลี้ยงแล้ว
พวกโคตรวงศ์จึงพร้อมกันไปแห่เจ้าบ่าวมาชนเรือนหลังที่ปลูกใหม่นั้นชน
ไปชนเรือนแล้วต้องยืนอยู่ที่ทุกคน ต่อเมื่อสามสี่ที่เป็นคนไปขอหญิง
ในชั้นคนไปรับเอาหญิงสาว (เจ้าสาว) มาชนเรือนอยู่เสื่อที่นอนเสร็จ
แล้วจึงพากันนั่งลงใต้ แล้วจึงจัดการสู่ขวัญ (ทำขวัญ) ให้บ่าวสาว
คั่นเป็นผิวเมียอยู่ด้วยกัน เสร็จการสู่ขวัญแล้ว ฝ่ายชายจัดหาเทียน

ไปขอสมาแกบิคารมารคาแลญาตีของหญิงคนละเล่ม ฝ่ายหญิงก็หา
เทียนแลหมอนแลสินไปขอสมาแกบิคารมารคาแลญาตีของฝ่ายชาย
เช่นเดียวกัน

วิธีที่ ๕ เรียกว่าแปลงขน เมื่อหญิงชายใดกันโดยบรรยายมา
แล้ว ตามวิธีที่ ๔ ขยับกันด้วยกันมาได้ ๘ วัน ฝ่ายชายต้องจัดหา
ไก่ต้มตัว ๓ ไก่ใส่น้ำสุราหรือไหเปล้าก็ได้ ไบ ๓ ถ้วย ไบ ๓ ลาด ๖ ลาด
ใช้แทนเงินส탕ค์ไปไหว้ ผของฝ่ายหญิง ขอให้หญิงที่เป็นภรรยา
ของชายนั้นขาดจากผของบิคารมารคา เพื่อให้มานับถอผของฝ่ายชาย
ผู้เป็นผัวต่อไป ไก่ ไบ ๓ ถ้วย ถ้วย ไบ ๓ ลาด ๖ ลาดนี้ ฝ่ายผู้ปกครอง
ของหญิงต้องรักษาไว้ ถ้าผัวเมียคนนั้นเลิกยาร่างกันต้องนำไหแลถ้วย
กับลาด ๖ ลาดไปส่งคืนให้แก่ฝ่ายชาย เมื่อฝ่ายหญิงนำสิ่งของที่
กล่าวนี้ไปส่งคืนให้แก่ฝ่ายชายแล้ว ถอว่าผัวเมียคนนั้นเป็นอันอย่าขาดกัน
ถายังไม่ส่งสิ่งของที่กล่าวนี้ต้องถอว่าเป็นผัวเมียกันอยู่เสมอไป

วิธีที่ ๖ เรียกว่ากันตอง คือผัวเมียที่อยู่กันด้วยกันนับตรด้วยกัน
คน ๓ จึงจัดการกันตอง (การเลขงวิธีเป็นผัวเมียกัน) ถ้าผัวเมียคนนั้น
ไม่มีบุตรด้วยกันเลย ต้องนับตั้งแต่วันที่เคยเป็นผัวเป็นเมียกันมาแล้ว
ได้ ๓ ปี ก็ต้องกันตองเหมือนกัน วิธีกันตองนี้ฝ่ายชายต้องจัดหาหม
ตัว ๓ สุรา ๖ ไห ถ้าฝ่ายหญิงต้องจัดหาไก่ ๓๐ ตัว ถ้าไม่มีไก่จัดหา
หมูตัว ๓ เขาไปรวมทำเป็นกบข้าวทแห่งเดียวกันณบ้านผู้ปกครองหญิง
แต่การทำกบข้าวทของแยกกัน คือฝ่ายชายทำก่อนแล้วนำไปเส้นผของ

ฝ่ายหญิงต้องมีเงินบาท ๓ เมื่อเส้นผแล้วจึงนำกยขาวเหล่านนกับสุรา
 ไปเลี้ยงแก่เจ้าโคตรทั้ง ๒ ฝ่ายรับประทานเสร็จแล้ว ฝ่ายหญิงจึงจัดหา
 เครื่องกยขาวมาเลี้ยงเจ้าโคตรทั้ง ๒ ฝ่ายอีกครั้งหนึ่งพร้อมด้วยสุราเช่น
 เดียวกัน กยขาวแลสุราของฝ่ายหญิงต้องหามากกว่าฝ่ายชาย คือ
 ถ้าฝ่ายชายจัดกยขาวมา ๓๐ ตำรับ ฝ่ายหญิงต้องจัดมา ๓๒ ตำรับ
 สุราถ้าฝ่ายชายหามา ๖ ไห ฝ่ายหญิงต้องจัดมา ๘ ไห ดังนั้นเป็นต้น
 ครั้นขยมาผิวเมียคั้นนมยตรด้วยกันอีกรวมเป็น ๒ คน ต้องจัดการอีก
 ครั้งหนึ่งเรียกว่ากนกาว คือฝ่ายชายต้องหากระบือตัว ๓ หมูขนาด
 เล็กตัว ๓ หมูขนาดเล็กนนมคั้นคั้นตัวเส้นผของฝ่ายหญิง ฝ่าย
 หญิงต้องจัดหาหมูตัว ๓ ไปรวมทำกยขาวกยกยเนอกระบือของฝ่ายชาย
 รวมที่เรือนหญิงเลี้ยงเจ้าโคตรคยเดียวกันคยทกลาวมาแล้ว ครั้นเสร็จ
 การเส้นผแล้ว ฝ่ายชายต้องนำเงิน ๒๕ บาทกยกระบือตัว ๓
 ไปไหวเจ้าโคตร (ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงเพื่อขอเอาหญิงนั้นไปอยู่เรือน
 ของฝ่ายชาย กระบือตัว ๓ นั้น ถ้าไม่ม่นขรวมกยกระบือคยมาเลี้ยงกัน
 ด้วยก็ได้) กระทำกนกนแล้ว จึงพร้อมกันพาผิวเมียคั้นนไปส่ง
 ให้อยู่กยด้วยกันที่ขานขคามารตาของฝ่ายชาย ต่อมาเมื่อผิวเมียคั้นน
 มยตรด้วยกันรวมอีกเป็น ๓ คน ต้องกระทำกนอีกครั้งหนึ่งเรียกว่า
 กนชอศ คือฝ่ายชายหากระบือตัว ๓ ไปฆ่าที่เรือนของผู้ปกครองหญิง
 แล้วทำเป็นกยขาวไปเส้นผของฝ่ายหญิง เส้นผแล้วเลี้ยงเลี้ยงโคตรวงศ์

ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อผมเมื่อยอยู่ด้วยกันมีบุตรรวมเป็น ๕ คนต้องจัดการอีก
 ครั้งหนึ่งเรียกว่าหมอดมรอย หรือควายแม่ลูกผูกถนน แม่มีเงิน
 ลูกมีเงิน คอชายต้องจัดหากระยอแม่ทมลูกศศิตัว ๓ ไปผูกที่
 เส้ามุมเรือนของฝ่ายหญิงแล้ว ฆ่าลูกกระยอนั้นทำกับข้าวกัยมัสกร
 คมหมกทั้งตัวออกตัว ๓ สุกกรนั้นนำไปเส้นผว่าหมอดมรอย เนื้อกระยอ
 ทำเป็นกับข้าวนั้นเส้นว่าควายแม่ลูกผูกถนน แม่มีเงินผูกลูกมีเงินฆ่ากัยม
 ไก่เป็นอีกตัว ๑ เรียกว่าไก่ซาปนกนซาก ห่มไก่นั้นนำไปผูกไว้ที่ขยันไค
 เรือนชั้นล่างสำหรับให้คนที่เป็นล้าม คือคนที่ไปขอหญิงในชั้นคณนั้น
 เอาไก่ไปเลี้ยงไว้ พอเสร็จการพิธีแล้ว ฝ่ายชายต้องจัดหาเนื้อสุกรหรือ
 เนื้อโค หรือเนื้อไก่กัไคแล้วแต่จะมกยเงินอีก ๓ บาท ไปสู่ขวัญให้แก่ผู้
 เป็นล้าม

ว่าด้วยการบวชไข้แดพยาบาล

เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดชนแก่ผู้ใด แล้วต้องหาหมอมาตำเหยา
 เสียงทายเสียก่อน วิธตำเหยาคนทรงผนมกรวย ๕ กรวย (เอาไข
 ของมาเย็บคล้ายซองพลู) เทียน ๒ เล่ม ข้าวสาร ๒ ถ้วย ไข้ไก่ฟอง ๑
 เงินกาย ๒ บาทหรือ ๒ สติงค์ มีหมอแคนคน ๑ (คนเข้าแคน)
 เมื่อหมอตำเหยาไค เริ่มร้องเป็นเพลงทำนองพนเมือง มีใจความ
 ประชุมผลสร้างเทวดาว่าเป็นกลอนพนเมือง เพื่อให้ผีแลเทพารักษ์ลงมาดู

อาการคนไข้แต่ละประสงค์จะกินอะไรหมอลำเหยาแก้ลำแปลไปที่เคียว เช่น
 คอกรอกินหมูหรือควายหรือกินไก่ ถัดจากสิ่งนั้น ๆ ไปเส้นหรือขนยาน
 ไปตามการ บางครั้งหมอลำเหยาแก้ลำทำนายว่า การที่คนต้องเจ็บครั้น
 เป็นด้วยญาติพี่น้องคนนั้นคนนั้นกระทำกนผลผี ทำเนียบที่เคยหนีถือ
 ดึงกล่าวแล้ว ด้วยการลทธิศาสนาแลนยถือผี แต่ถ้าเส้นผไม่หาย
 ก็ตองหาหมอยาพนเมือง มียารากไม่เป็นคั้นมาพยายามแก้กันต่อไป
 แต่ถ่าการรักษาแก้ด้วยยารากไม่ ไม้ ใดผลก็หมควิธีการพยายามเท่านั้น
 คนที่เจ็บป่วยลงผู้พยายามต้องเลือกหาอาหารให้รับประทานได้แต่ปลาช่อน
 อย่าง ๓ ปลาขาวที่ไม่ใช่ปลาหางแดงหรือหางเหลืองอย่างหนึ่ง ก็ยกย
 อย่างหนึ่งเท่านั้น อาหารนอกนั้นหรือผลไม้ต่าง ๆ ไม้ให้รับประทาน
 เป็นอันตราย

ว่าด้วยประเภทแห่งมรณะ

การมรณะกรรมแบ่งเป็น ๓ อย่าง กล่าวคือคนตายด้วยโรคกรรมตา
 ผู้ตายมีอายุตั้งแต่ ๓๐ ขวบขึ้นไปจะผั่งหรือเผาก็ได้ แต่ต้องให้ผู้ที่เขยหรือ
 เขยหรือหลานเขยเป็นผู้จัดการล้างศพหรือห่อศพแลนำศพเข้าหีบ เมื่อ
 จะนำศพเข้าหีบมีพระสงฆ์มาคอยสวดมนต์อยู่ด้วย แต่ถ้าผู้ตายนั้นเป็น
 คนชายส่งต้องมลูกหลานนำเทียนคนละ ๒ เล่มมาไหวขอสมาด้วย การ
 ผั่งหรือเผาให้พระนำไปสวดมนต์หรือเทศน์ทบาชาคด้วย แต่ศพที่จะนำ
 ไปผั่งแล้วไม่ต้องขุดขึ้นมาเผ้ออีกเลยเป็นอันตราย ถัดจะเผาต้องเผ้อศพ
 ที่ยังไม่ไฟผั่ง เมื่อตายแล้วจะรักษาศพไว้ ที่บ้านเรือนเท่าใดก็ได้

เวลาศพอยู่ที่เรือนมีพระสงฆ์ไปสวด และมีญาติพี่น้องไปช่วยเฝ้าเป็น
 เพื่อนเรียกวางนเรือนตักคนจนกว่าจะนำศพไปฝัง การงนเรือนคน
 ที่อยู่ภายในเคียวกันต้องมารวมกันงนเรือนละ ๓ คนทุกเรือน ถ้านำศพ
 ลงเรือนไปแล้วไม่มีการงนออก ถ้าคนตายนั้นมิอายุยังไม่ถึง ๓๐ ปี
 ห้ามไม่ให้เฝ้าเป็นอันขาด ส่วนคนที่ตายด้วยโรคติดต่อห้ามไม่ให้เฝ้า
 ใต้แต่ฝัง แลการรักษาศพไว้ที่เรือนก็ไม่ได้ตลอดจนพระสงฆ์ก็ไม่ให้
 ไปสวดทบาช่าหรือนำศพไป เป็นแต่มาสวดที่เรือนผู้ตาย เมื่อเวลานำ
 ศพลงเรือนไปแล้วการงนเรือนก็ไม่มี คนที่ตายด้วยฆาฏกรรมหรือเหตุ
 ภัยอันตรายห้ามไม่ให้จัดการเช่นเคียวกันตั้งกล่าวมาแล้วในเรื่องคนตาย
 ด้วยโรคติดต่อ นอกนั้นก็ห้ามไม่ให้ฝังร่วมบาช่าเคียวกันกับคนที่ตาย
 ด้วยโรคอย่างอื่น ๆ

พิธีทำการศพ

ตามปรกติราษฎรชาวบ้านทมิละเสถานมั่นคง หรือคหบดีตลอด
 จนถึงผู้มีขนตาศักดิ์ในวงศ์ตระกูลของชนชาวพนเมือง ถ้าถึงแก่
 กรรมลง ในหมู่วงศ์าคณาญาติและผู้ทักันเคียวของผู้ตายต้องมาช่วย
 กันล้างศพด้วยน้ำอุ่นให้สะอาด เพื่อแสดงว่าผู้ตายนั้นเป็นอันหมด
 มลทินโทษ ไม่มีห่วงของกังวลในสิ่งใด ๆ ทั้งหมดแล้วเอาผ้าทำ
 เป็นยี่วงมตคนมตมือ เพื่อแสดงว่าผู้ตายยังคงอยู่ในยี่วงสงสารแล

ข่วงตมทา เสรีแล้วเอาศพนันนอนคอบ คือนอนหงายให้ศีรษะน
 ตรงไปหาทางตะวันตก แล้วตอหีบหรือโลงใส่เพื่อมิให้เป็นทรงเกยแก่
 ผู้อื่น การที่จะนำศพไปเผาหรือฝังต้องไปเมื่อเวลาตกลูก (คือเวลาเที่ยง
 แล้วไปจนพลบค่ำ) ต้องนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้า (เรียกว่าสังสะการะ
 ผีตาย) เมื่อพาศพไปนั้นให้พระนำขบวนไปส่งถึงที่ฝังหรือเผา หมายความว่า
 กันไม่ให้พระขบวนส่งไปสู่สุคติภพ ถ้าไปสังสะการะผิดเวลา เขาถือ
 กันว่าเป็นการอภัยมงคลแก่หมู่ญาติผู้ที่ยังอยู่ ถ้าเป็นวันอังคารเขาถือ
 กันเป็นเค็ดขาดไม่ให้เอาศพไปเผาหรือฝัง (เรียกว่าถูกแก้วแก้วทอง
 เป็นวันที่ห้าม) ถ้าเขาไปจะเกิดความเค็ดครั้นให้ทุกข์โทษแก่วงศ์
 ครอบญาติ การที่จะไปสังสะการะผีต้องจัดหาผ้าหอมน้ำมะพร้าวไปด้วย
 เพื่อรอกายศพออกครึ่งหนึ่ง เมื่อนำฝังเรียบร้อยแล้ว ขันโตหน้าฝังนั้น
 ต้องหันกลับ เขาหมายความว่า ถ้าผีจะมาแล้วขันเรือนไม้ไผ่หลังขันโต
 แลมีเขาคอกให้คนนำหน้าหว่านโรยไปด้วยจนตลอดถึงที่ฝังหรือเผา เขา
 หมายความว่า คนที่ตายไปนั้นคงเขาคอกไม่มีทางที่จะกลับออกมาได้
 เหมือนคนที่ตายไปแล้วไม่มีทางที่จะกลับเป็นมาอีกได้ แลมีธงปัก ๔ ธง
 ฝังไปปัก (ธงนี้เพื่อเป็นการบูชาพระภูมิเจ้าที่ทั้ง ๔ ทิศ) เมื่อศพไป
 ถึงที่เผาหรือฝังนั้น ขันคาญาคอกเอาผ้าหอมหรือน้ำมะพร้าวไปรอกาย
 กิ่งทกล่าวแล้ว ตอไปจะฝังหรือเผาแล้วแต่ศพนัน ๆ

ว่าด้วยบ้านผู้ตาย

ส่วนที่ขานของผู้ตายนั้นตั้งแต่วันที่ตายไป ตอนกลางคืนมีผู้คน
 ที่รู้จักใคร่แหวงศาสดาญาติ พร้อมทั้งเพื่อนบ้านที่ไกลเคียงมางัน
 กันเรียกว่างันเรือนคิ (คือคนมาประชุมช่วยพร้อมกัน) การที่กระทำ
 เช่นนี้เขากล่าวกันว่า การล้มตายเช่นนี้ย่อมเป็นที่โศกสลดใจแก่วงศ์
 ญาติแลครอบครัว ผู้ที่รู้จักใคร่แนบชิดแลเพื่อนบ้านที่ไกลเคียง
 ต้องมาช่วยกันทำการรณรงค์เกรี้ยวกราวเสซาแทนที่จะช่วยโศกเศร้าสลด
 เพราะรู้อยู่แล้วว่าครอบครัววงศ์ญาติของผู้ตาย ย่อมมีความ
 เศร้าโศกสลดเป็นธรรมดา ก็ไม่ควรจะช่วยเพิ่มเติมให้ความเศร้าโศก
 สลดนั้นทวีมากขึ้น ต้องช่วยกันทำความรณรงค์เกรี้ยวกราวเสซา เพื่อ
 เจ้าของบ้านจะได้ ลืมความโศกเศร้าสลดนั้น หญิงสาวชายหนุ่มก็มา
 พุดหยอกเย้ากันในงัน ผู้ที่เข้าแค้นเป็นก็เอาแค้นมาเข้าเล่นหมอลำ
 พวกรู้หนังสือเป็นก็หาหนังสือเรื่องค่างลอนโยราธมาอ่าน เช่นเรื่อง
 สังข์ศิลป์ไชย เรื่องการะเกษ เหล่านี้เป็นต้น แลมีการเล่นอีกหลาย
 อย่าง เช่นหมากหลาย (หมากแยก) เสือกินหมู (เสือกินวัว) หมาก
 เก็งตะเวน (เสือกตกลัง) หมากแก่งข้าง (ทอดไม้) พวกของเล่น
 เหล่านี้ชอบเล่นอยู่ในพวกหญิงสาวชายหนุ่ม ถ้าใครแพ้ชนะกันมัก
 มีทุบตีหยอกเย้ากันในหมู่คณะหญิงสาวชายหนุ่ม ถ้าคนที่มีอายุแล้ว
 หนีไปฟังหนังสือที่เขาอ่าน การงันเรือนคิเช่นนี้ตั้งแต่วันที่ตายไป

